

L. DONCHEVA-PETKOVA – CS. BALOGH – A. TÜRK (eds.) Avars, Bulgars and Magyars on the Middle and Lower Danube Proceedings of the Bulgarian-Hungarian Meeting, Sofia, May 27-28, 2009.

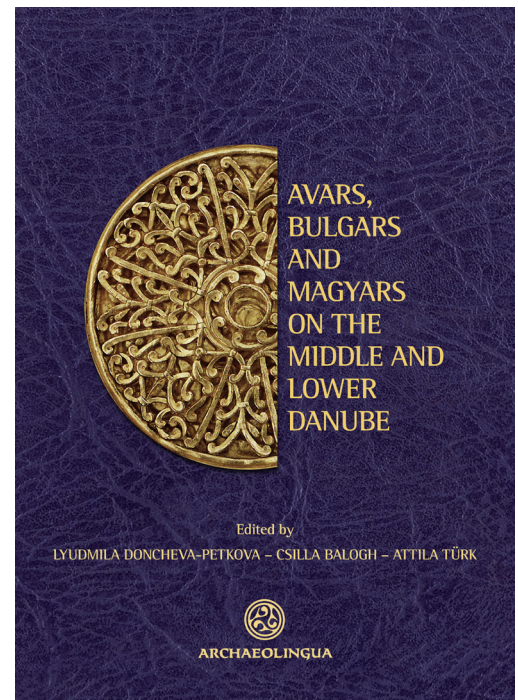
CSIKY GERGELY

A bolgár-magyar régészeti együttműködés nagy múltra tekint vissza, ami döntő mértékben köszönhető az 1922-től kezdve Bulgáriában élő Fehér Géza működésének. A régészeti kooperáció középpontjában a kora középkor, az avarok, bolgárok és honfoglaló magyarok anyagi kultúrájának kapcsolatai álltak. Szerencsére e régészeti együttműködés Fehér Géza 1955-ben bekövetkezett halálával sem szűnt meg, amint azt a kezünkben tartott kötet is tanúsítja. A napjainkban is élénk magyar-bolgár régészeti kapcsolatokat a kötet alapjául szolgáló, 2009 májusában tartott konferencia, valamint a 2013-ban Szófiában magyar régészek (Takács Miklós, Merva Szabina, Szentpéteri József, Langó Péter) részvételével megtartott III. Bulgarisztikai Kongresszus is mutatja. Remélhetőleg a közeljövőben publikálásra kerül az együttműködés keretében a kora középkori fém tárgyakat nagy számban tartalmazó, várnai Stara Bălgaria múzeumi gyűjtemény katalógusa is.

A 7–11. század régészete és története iránti közös érdeklődés nem a véletlen műve. A Kárpát-medencei avarok és honfoglaló magyarok, csakúgy mint a dunai bolgárok, keleti gyökerű népcsoportokként élnek a történelmi emlékezetben. Kultúrájuk a kelet-európai steppevidék nomádjainak világában formálódott, majd mindhárom népesség a Bizánci Birodalom szomszédságába és hatása alá került. Bulgária földrajzi fekvése miatt hosszú távon is a bizánci „nemzetközösség” része maradt, míg a Kárpát-medence Géza fejedelem és Szent István király döntései következtében a nyugati keresztény közösség tagjává vált.

A könyv nem teljesen előzmények nélküli: a kötet legnagyobb részét egy 2009 májusában tartott konferencia előadásainak közlése teszi ki, amelyen bolgár és magyar régészek és történészek is részt vettek. A tanulmányok egy részét, az érintett magyar kutatók munkáit a Napkút Kiadó 2009-ben egy magyar nyelvű kötetben már közzétette (*Avarok, bolgárok, magyarok – Konferenciakötet*, szerk. Vincze Ferenc), az ebben szereplő hat tanulmány azonban az új, angol nyelvű könyvben is szerepel. Ily módon a jelen kötet a korábbi magyar nyelvű változat aktualizált, a bolgár résztvevőkkel bővített, tudományos változatának is tekinthető.

Bálint Csanád előszava és Lyudmila Doncheva-Petkova bevezetője után 16 tanulmány foglalkozik a 7–11. századi bolgár-magyar kapcsolatokkal. A felsorakoztatott témák színes képet mutatnak: akadnak közöttük tisztán régészeti szakmunkák (anyagközlések és elemzések), történeti érveket is felhasználó régészeti összefoglalások, művészettörténeti elemzések és értelmezések, valamint történelmi és nyelvészeti jellegű írások is.

*L. Doncheva-Petkova – Cs. Balogh – A. Türk (eds.)
Avars, Bulgars and Magyars on the Middle
and Lower Danube. Proceedings of
the Bulgarian-Hungarian Meeting,
Sofia, May 27-28, 2009.*

Studia ad Archaeologiam Pazmaniensiae.
A PPKE BTK Régészeti Tanszékének
kiadványai I. Archaeolingua.
Sofia – Piliscsaba 2014.

Nyelv: angol és német. Keménykötés
Terjedelem: 264 oldal, színes és fekete-fehér
képekkel

A kötet programadó tanulmányát Lyudmila Doncheva-Petkova írta Bulgária 6–9. századi etnikai változásairól, amelyhez régészeti és történeti adatokat egyaránt felhasznált. Cikkében a bizánci erődrendszer 6. század végi – 7. század eleji pusztulása, a szlávok betelepülése, valamint a korai szláv telepek mellett az óbolgár birituális temetők és a korai bolgár központok leírása is helyet kapott.

Balogh Csilla a 6–7. századi Kárpát-medencei maszkos veretek tipológiáját és kronológiáját foglalta össze tanulmányában. A szerző technológiai és formai alapon osztályozta a tárgyakat, amelynek során megkülönböztetett öntött, lemezből kivágott és préselt példányokat is. Felhívta a figyelmet a tárgyak kelet-európai és bizánci kapcsolataira is, és a témával foglalkozó korábbi szerzőkkel szemben nem a készítéstechnikán, hanem a kísérőleleteken alapuló kronológiát javasolt.

A késő avar kort két magyar szerző, Makoldi Miklós és Szenthe Gergely munkája képviseli a kötetben (Fancsalszky Gábor 2009-es előadása sajnos kimaradt). Makoldi Miklós a késő avar kor egyik legelterjedtebb motívumával, a griffábrázolásokkal foglalkozik. Falko Daim a motívum bizánci kapcsolatait hangsúlyozó elméletével szemben, az ábrázolások gondolati hátterét vizsgálva, a steppei (belső-ázsiai szkíta) előzményeket emelte ki, annak ellenére, hogy a két kultúra nagy földrajzi és időbeli távolságát nem sikerült meggyőzően áthidalnia.

Szenthe Gergely a bulgár, albániai és késő avar környezetből egyaránt ismert Vrap-Velino horizont öntött övvereteiről írt összehasonlító, stíluskritikai és öntéstechnikai érveket egyaránt felsorakoztató tanulmányt. Megállapításai szerint ezek az övveretek a Kárpát-medencében idegenek, déli hatásra jelentek meg. A stíluskör technikai és ornamentális jellemzőinek meghatározásával és öntéstechnikai vizsgálataival pedig jelentősen hozzájárult a veretek eredetének tisztázásához is.

Maria Hristova a protobulgár sírokból származó edényeket vetette össze a Kárpát-medence késő avar kori edénművességével. A szerző az edényformákat és a díszítést vizsgálta, míg sajnos a készítéstechnika nem kapott szerepet a kutatásaiban.

A 9. századi bulgár leletanyagot a Plovdivből, az ókori Philippopolisból származó kora középkori sírleletek képviselik, amelyeket Ivo Topalilov és Kamen Stanev közölt. A szerzők az ételmelléklet miatt pogány rítusúnak értelmezték a temetkezéseket, s emiatt történeti érvekkel a 836 és 864 közötti időszakra keltezték őket. Malamir 836-os hadjáratáig ugyanis Philippopolisz (Plovdiv) bizánci kézen volt, s csak a város elfoglalása után telepedtek be a bolgárok a városba, ezért a szerzők véleménye szerint ez idő előtt a városban nem temetkezettek pogány protobulgárok, 864 pedig már a keresztény hitre térés éve volt.

Nikolai Markov a nagyszentmiklósi kincs 2. és 7. korszának figurális díszítéséhez kínált új, a perzsa mitológiára és a zoroasztrizmusra épülő értelmezést a zoroasztriánus vallás szent könyve, az Aveszta, valamint Firdauszi a perzsa mitológiát a 11. században feldolgozó eposza, a Sáhnáme felhasználásával. Azt azonban nem tisztázta, hogyan kerülhettek egy olyan vallási mitológia elemei a nagyszentmiklósi kincsre, amelyre a korszakból Iránon és Közép-Ázsián kívül nincs adat.

A 9. század egyik fontos történeti kérdése az abodritok, vagy más néven praedenecentik szállásterületének lokalizálása, amelyet Pavel Georgiev történeti és nyelvészeti adatok felhasználásával a Duna-Tisza közére helyezett. Érvelése nem tekinthető bizonyító erejűnek, de az összegyűjtött és elemzett történeti forrásanyag és a szerző kísérlete a népnevek etimológiai elemzésére figyelemre méltó. Hasonlóan etimológiai kérdésekkel foglalkozik Tsvetelin Stepanov tanulmánya, aki a bulgár, avar és kazár nevek vizsgálata alapján egy iráni réteget tételez fel a protobulgárok névanyagában.

A kötet fegyvertörténeti tanulmányai sajnos nagyon szűkszavúak. Valeri Yotov a kunágotai bizánci eredetű kard ellenzőinek két újabb, Iránból származó párhuzamát mutatja be, míg Stela Doncheva és Boyan Totev egy Pliszkából származó, 10. századi szablyát és szerelékeit ismerteti.

Különösen értékesek a kötet a honfoglalás koráról szóló tanulmányai, amelyek lefedik a temetkezési rítusok, a fémleletek (köztük ékszerek) és a sírokba helyezett kerámiaedények kérdésköreit. Türk Attila rávilágít, hogy néhány, a kelet-európai steppevidékről is ismert temetkezési rítus a honfoglaló magyaroknál is kimutatható. Foglalkozik a kurgánba vagy kurgán alá temetéssel, a padmalyos, padkás és részleges lovas sírokkal is. Langó Péter több fémlelettípus (elsősorban övveretek és övcsatok) kapcsán vizsgálja a honfoglaló magyar és 10. századi bulgár leletanyag közötti kapcsolatokat és azok kutatástörténetét. Horváth Ciprián

a honfoglalás kori gyöngyöröcsüngős fülbevalók viseleti módjáról mutat be új adatokat ásatási megfigyelései alapján, amelyek megkérdőjelezzik a tárgytypus fülbevalóként való meghatározását.

A kötet leghosszabb tanulmánya Merva Szabina az északkelet-magyarországi honfoglalás kori sírokba helyezett kerámiaedényeiről szóló szakdolgozatának aktualizált közlése. A szerző 84 lelőhelyről 95 edényt ismertet. Kitér a téma kutatástörténetére, a sírleletek kronológiájára, a mellékletadási szokásokra, a tárgyak készítése technikájára, az edényformákra és -díszítésre. Különösen fontosak a szerző technológiai megfigyelései és az azzal kapcsolatos megjegyzései, hogy a gyorskorongon felhúzással készült edények hogyan juthattak a Kárpát-medencébe: importtárgyakat és átvett technológiával helyben készült tárgyakat egyaránt ki tudott mutatni.

Takács Miklós tanulmánya a Szent István király halála utáni hatalmi krízissel és a pogánylázadásokkal foglalkozik. A szerző kísérletet tett a történeti események régészeti nyomainak azonosítására a korszak településeinek állatsontanyaga és a temetkezési rítus vizsgálata alapján. Mindkét kísérlet módszertanilag is megfontolandó negatív eredménnyel végződött: az Árpád-kori településeken a ló fogyasztása jóval az azt tiltó törvények után is folytatódott, míg a kora Árpád-kori temetők kéztartásainak zöme sem az elhunytak kereszténységét, sem pogányságát nem bizonyítja.

A könyv sokszínű tematikája jól mutatja, hogy a bolgár-magyar régészeti kapcsolatok kutatása nem korlátozódik egy szűkebb időszakra vagy tárgycsoportra, így számos további lehetőség kínálkozik az együttműködésre. A kötet A4-es formátumú, szép kiállítású, angol nyelvű, jegyzetelt. Kiemelendő a színes, fényképes táblák nagy száma, a szerkesztés és a tördelés jó minősége is, ami az Archaeolingua Kiadó munkáját dicséri. A könyv a Pázmány Péter Katolikus Egyetem újonnan alapított régészeti sorozata, a *Studia ad Archaeologiam Pazmaniense* első kötete. A sorozat nemzetközi szerkesztőbizottságában a német, angol, orosz, ukrán és szír régész szakma elismert képviselőit találjuk.